

ECONOMIC LAW AND ECONOMIC PROCEDURE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-19>

ДИСПОЗИТИВНІ НАЧАЛА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Пузанова Г. Й.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та трудового права
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна*

За даними статистики Державної судової адміністрації на кінець 2020 року якісні показники здійснення правосуддя свідчать, що господарська судочинство є найвитратнішим серед усіх інших форм судочинства. Так, в середньому розгляд господарського спору триває від 109 до 129 днів у місцевих судах і від 57 до 85 днів в апеляційних господарських судах, що є майже в половину більше ніж в судах загальної юрисдикції та адміністративних судах [1].

Наведені вище цифри показують, що здійснення господарського судочинства найвитратніше у фінансовому плані. Проблема надлишкових витрат на здійснення судочинства обговорюється вже доволі тривалий час і науковцями і практиками. На нашу думку, дані витрати можна і потрібно скоротити за рахунок підвищення використання договірного регулювання спірних відносин в господарському процесі, в тому числі і на умовах медіації. Пожвавлення застосування в судовій практиці договірних форм регулювання господарських спорів може дати теоретичне дослідження диспозитивних норм, в яких встановлюються процесуальні права учасників процесуальних відносин.

Проблема диспозитивності норм господарського процесуального права як основи використання договірного регулювання застосування при урегулюванні спірних відносин знаходиться на вістрії дискусій як у зарубіжних, так і у вітчизняних науковців. Сучасні іноземні науковці обговорюють місце та обсяги диспозитивності при прийнятті рішень судами і про можливість вибору сторонами своєї поведінки щодо здійснення своїх процесуальних прав: Ambrus István, Gallagher Peter J, Jhangiani Sapna, Born Gary B. В Україні тематика

диспозитивності в процесуальних відносинах розглядалась у дисертаціях А.В. Андрушко, О.В. Шутенко. Питанням прояву диспозитивного методу в регулюванні процесуальних відносин присвятили свої дослідження Е.В. Абакуленко, Д.Л. Давиденко, А.Г. Плешанов, С.О. Погребний, М.А. Рожкова та інші. Не зважаючи на доволі широке розмаїття наукових доробок, питання диспозитивних норм як основи для застосування договірною регулювання процесуальних відносин залишається не вирішеним.

Залежно від методів правового регулювання в теорії права норми поділяються на імперативні та диспозитивні. Імперативна норма є категоричною, оскільки вона не допускає відступлення від правила поведінки, що передбачається нею, як отмечає С.О. Погребний [2]. Абакуленко Е.В. вказує, що диспозитивна норма є юридично встановленою мірою можливої правомірної поведінки суб'єктів права, передбаченою для того випадку, коли сторони, можуть варіативно використати свої права та свободи, а також коли законодавець встановлює в нормах права певні приписи, які стосуються конкретних життєвих випадків [3]. Із зазначеного випливає, що прояви диспозитивності можуть бути виражені у двох варіантах поведінки сторін: по-перше, самостійно приймати рішення про застосування чи незастосування норми права, а по-друге, обирати одну із моделей поведінки, яка передбачена в нормі законодавцем. В першому варіанті, сформульовано можливість саморегуляції відносин, другий варіант відображає варіативність поведінки процесуальних суб'єктів у межах правила встановленого законодавцем.

Серед диспозитивних норм звертає на себе увагу диспозитивна норма-припис, яка визначається вченими як «...передбачене державою правило поведінки, сформульоване таким чином, що може бути змінено за згодою сторін правовідношення, а в незмінному вигляді застосовується до його учасників тільки в тому разі, якщо вони не вибрали для себе інший варіант поведінки», як отмечає Я.М. Романюк [4]. Відповідно до такого наукового уявлення про диспозитивність, остання є заснованою на нормах права правовою свободою суб'єктів відносин у виборі варіантів поведінки.

Відповідно до статті 14 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [5] законодавець окреслює загальні положення диспозитивності господарського судочинства. Диспозитивність в господарському процесі має певні межі і для суду, і для сторін судового процесу. Так, диспозитивність для суду полягає в тому, що суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, а також не збирає і не зобов'язаний збирати докази. Для учасника справи та

особи, в інтересах яких заявлено вимоги, диспозитивність окреслена можливістю розпорядження своїми правами щодо обрання та формулювання предмета спору на власний розсуд.

Аналіз норм процесуального господарського права показує своєрідність норм господарського процесуального права. Дана своєрідність полягає в тому, що процесуальне право не визначає і не закріплює на пряму принцип свободи дії учасників. Але це не означає, що така свобода у сторін процесу відсутня. В господарському судочинстві диспозитивність проявляється у тому, що процесуальні відносини виникають, змінюються і припиняються, головним чином, за ініціативою сторін – безпосередніх учасників спірних матеріальних відносин, які можуть за допомогою суду розпоряджатись як процесуальними, так і спірними матеріальними правами.

Аналізуючи положення норм господарського процесуального законодавства, можна констатувати той факт, що диспозитивність знаходить прояв у вигляді двосторонніх та односторонніх правонаділяючих приписів, які надають можливість обом сторонам або одній із них, відповідно, проявляти ініціативу. Частина 4 статті 130 ГПК України дає яскравий приклад диспозитивної норми із двостороннім правонаділяючим приписом: «...якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат». Перша половина даної статті є правонаділяючим двостороннім приписом, а друга половина статті – поділ судових витрат порівну між сторонами – є доповнюючим двостороннім приписом і діє у відсутності домовленості сторін про інше.

Специфіка процесуальних норм полягає в тому, що досить часто вони не мають яскраво виражених диспозитивних положень з наявністю двостороннього правонаділяючого і додаткового повноваження. Прикладом можуть бути норми виражені в статті 192 ГПК України, що встановлюють суб'єктивне право будь-якої із сторін припинити судову справу укладенням мирової угоди. Причому, в кожній із частин вказаної статті ми не знайдемо повних двосторонніх альтернативних моделей поведінки, оскільки юридична техніка даної статті така, що наділяючі сторони суб'єктивним правом обирати іншу лінію поведінки, законодавець просто встановлює порядок та умови укладення мирової угоди, перераховуючи суб'єктивні права сторін у формі конкретної процесуальної дії. Інша частина норми – доповнююча – законодавцем не прописується, оскільки є загальним правилом. Тобто, при відсутності ініціативи на укладення такої угоди, судочинство по справі продовжиться і діятимуть положення передбачені імперативними нормами господарського процесуального закону.

Прикладом, втілення обмеженої диспозитивності у господарському процесі є введення в процесуальний закон норм, що встановлюють припинення судового процесу мировою угодою. Забезпечення виконання одного із обраного сторонами варіантів поведінки закріплюється в імперативних положеннях і для сторін, і для суду. Так, наприклад при обранні сторонами варіанту закінчити господарський спір укладенням мирової угоди (що є проявом диспозитивності), законодавець встановлює для сторін імперативний порядок виконання цього варіанту поведінки, виражаючи цей обов'язок у словосполученнях: «повідомити суд», «зробити спільну заяву». Так, само, порядок поведінки виражений в імперативних виразах і для суду – «суд роз'яснює сторонам наслідки», «перевіряє чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії», «ухвалою... закриває провадження у справі».

Здійснюючи своє суб'єктивне право сторони виконують односторонній чи двосторонній припис диспозитивної процесуальної норми. Диспозитивність норм процесуального права дає сторонам процесуальних відносин можливість визначати напрямок розвитку господарського процесу на умовах, що визначені та погоджені ними. Обраний варіант поведінки здійснюється на основі вибору сторін, але із обов'язковим виконанням положень імперативних процесуальних норм. Застосовуючи договірні основи для регулювання процесуальних відносин, сторони активно під проводом суду захищають свої матеріальні права.

Виходячи із вищевикладеного, можна дійти висновку, що диспозитивність є основою для застосування в господарському процесі договірних начал. Встановлено, що при цьому відбувається взаємодія диспозитивних норм матеріального та процесуального права, які пов'язані з імперативними нормами господарського процесуального законодавства. Це вказує на необхідність врахування такої особливості під час застосування договірного регулювання господарських процесуальних відносин.

Література:

1. Державна судова адміністрація. Офіційний сайт : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2020.pdf.
2. Погрібний С. О. Імперативні та диспозитивні норми та їх роль в регулюванні цивільних відносин. *Університетські наук. записки*. 2010. № 2 (34). С. 46–54.

3. Абакуменко Е. В. Вопросы реализации принципа диспозитивности в праве. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2011. Вип. 57. С. 85–91.

4. Романюк Я. М. Правова природа диспозитивних норм цивільного права України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 138–151.

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ в редакції від 5 липня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-20>

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Шевчук Л. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Беззаперечно знаковою подією, яка ознаменувала перехід людства на якісно новий щабель свого розвитку, стало прийняття 25.09.2015 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», якою оголошено новий план дій, орієнтований на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку, що включає 17 цілей сталого розвитку і 169 завдань [1].

Підтримуючи проголошені ООН глобальні цілі сталого розвитку, з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019 визначено необхідність забезпечення дотримання усіх сімнадцяти цілей [2]. Окремо в цьому акті наголошено на тому, що цілі сталого розвитку держави на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і